

O PRONOME PERSOAL

1. Introducción

Os pronomes persoais son palabras variables que designan as tres persoas do discurso e que poden substituír diferentes unidades do contexto sobre todo aos substantivos.. Chámanse así porque se refiren a algunha das tres persoas gramaticais que interveñen na comunicación:

- Os de **1ª persoa** refírense ao emisor: *eu, nós, me...*
- Os da **2ª persoa** refírense ao receptor: *ti, vós, che...*
- Os de **3ª persoa** refírense á persoa que non intervéñ na conversa ou a aquilo do que se fala no discurso: *el, ela...*

Só os pronomes persoais de 3ª persoa son auténticos substitutos de unidades lingüísticas. Os de primeira e segunda persoa identifican o emisor e o receptor, pero non poden ser substituídos polos nomes destes. Compara:

Eu estudo (non ***Roi** estudo). **Ti** escribes (non ***Iria** escribes)

Sabela ándate buscando. **Ela** quere falar contigo (**Sabela** = **ela**)

2. Formas tónicas e átonas

O primeiro criterio de clasificación dos pronomes persoais é a súa tonicidade. Distinguimos unha serie de **formas tónicas** e outra de **átonas**. As formas tónicas son pronomes que levan acento de intensidade e, polo tanto, poden constituir grupo fónico. Por esta razón teñen unha colocación libre na cláusula. A serie átona constitúena os pronomes que, ao careceren de acento de intensidade, acompañan un verbo para constituir con el o grupo fónico. Polo tanto, van sempre antes do verbo (posición **proclítica**) ou despois del (posición **enclítica**).

2.1. Formas dos pronomes persoais

Os seguintes cadros recollen as formas dos pronomes persoais de acordo coas funcións que desempeñan, a súa persoa, xénero e número

FORMAS TÓNICAS						
Número	Persoa	Suxeito	Termo de preposición ou conxunción			
			Formas libres		Formas ligadas	
			Non reflexivas	Reflexivas	Non reflexivas	Reflexivas
Singular	1ª	eu	min		comigo	
	2ª	ti/vostede (cortesía)			contigo	
	3ª	el / ela		si	—	consigo
Plural	1ª	nós, nosoutros / nosoutras			connosco	
	2ª	vós, vosoutros/as; vostedes			convosco	
	3ª	eles / elas		si		consigo

FORMAS ÁTONAS					
Número	Persoa	Xénero	C.Directo		C.Indirecto
Singular	1ª		me		
	2ª		te		che
	3ª	Masc.	o, -lo, -no	se	lle
		Femin.	a, -la, -na		
Plural	1ª		nos		
	2ª		vos		
	3ª	Masc.	os, -los, -nos	se	lles, se
		Femin.	as, -las, -nas		

As formas de acusativo de 3ª persoa presentan tres alomorfos que teñen a seguinte distribución:

-lo(s), -la(s)

Tras formas verbais rematadas en "-r" ou "-s": *Vai mercalo todos os días, Cóllelo e polo na pota.*

- Unido aos pronomes átonos "nos", "vos" e "lles": *Se non volo dá, non llelo pidades que volo fago eu, Entregóunolo fóra de prazo.*
- Tras os adverbios "u" e "eis": *-Que colla os xornais? Ulos?, -Eilos, en fronte mesmo do teu nariz.*

-no(s), -na(s)

úsanse tras verbos que rematan en ditongo decrecente ou homoxéneo: *Colleunas e marchou da casa, O pan partiuno coa man.*

-o(s), a(s)

aparecen no resto dos casos: *Non o atopou aínda. Cóllea e ponaa aí.*

Estas mesmas formas de acusativo de 3ª persoa contraen coas de dativo das seis persoas e dan lugar ás seguintes contraccións

	Acusativo			
	O	A	OS	AS
Dativo				
ME	mo	ma	mos	mas
CHE	cho	cha	chos	chas
LLE	llo	lla	llos	llas
NOS	nolo	nola	nolos	nolas
VOS	volo	vola	volos	volas
LLES	llelo	llela	llelos	llelas

- nosoutros/as, vosoutros/as

As formas **nós/vós** presentan as variantes **nosoutros/as e vosoutros/as**. A diferenza é que as primeiras se refiren a un grupo máis amplo e as segundas a un grupo máis pechado: *Nosoutras, as artistas, temos unha visión diferente da vida.*

- Vostede/vostedes

Son fórmulas de respecto para referírmonos á persoa que escoita. Son pronomes tónicos de 2ª persoa que se combinan con formas verbais de 3ª persoa: *Vostede é moi amable.*

3. Uso de TE e CHE

No galego estándar a forma pronominal de CI para a 2ª persoa de singular é **CHE**, e a de CD é **TE**.

Exemplo: Vinte onte cando che trouxen o agasallo.

Un caso específico xorde cos verbos de *percepción* (ver, oír, sentir...), *factitivos* (facen, deixar, mandar...) e os verbos *modais* (saber, deber, querer, poder...) cando funcionan como principais dun infinitivo. Neste caso úsase **TE** cando estes verbos acompañan a un infinitivo de verbo intransitivo ou de verbo transitivo que non leva C.Directo expreso:

Exemplo: Sentinte cantar (en 3ª persoa: sentino cantar)

Úsase CHE cando o infinitivo é de verbo transitivo con C. Directo expreso:

Exemplo: Sentin**che** cantar a cantiga
CD

4. As formas de dativo

Ademais da función sintáctica de complemento indirecto, poden presentar outros valores:

■ **Dativo de solidariedade:** son formas de 2ª persoa que no contexto pretenden implicar o interlocutor nos sentimentos ou feitos expresados, buscar a súa solidariedade co que se está comunicando: *Ainda non **che** me fixo caso, Non **lle** quero saber nada dese tema*. Non desempeña unha función sintáctica obrigada para a gramaticalidade da cláusula, pero si ten importante valor estilístico. Pode ir acompañado de todas as demais funcións dos clíticos e ocupa a primeira posición entre todos eles: *Isto non **che** me gusta nada, Cría que era seu, mais non **llo** é*.

Para non confundirmos este valor co complemento indirecto debemos ter en conta o seguinte:

- Non pode reforzarse coa preposición "a" seguida de pronome tónico, construción frecuente co complemento indirecto:

Complemento indirecto	Dativo de solidariedade
<i>Non che gustan os doces</i>	<i>Haiche moito que traballar</i>
<i>A ti non che gustan os doces</i>	<i>* A ti haiche moito que traballar</i>

A súa eliminación non provoca a agramaticalidade da cláusula, como sucede no caso do complemento indirecto:

<i>*A ti non gustan os doces</i>	<i>Hai moito que traballar</i>
----------------------------------	--------------------------------

- **Dativo de interese:** indica que a persoa á que fai referencia presenta un especial interese na acción expresada ou nas súas consecuencias: *Xa me pasou o tren, Baixouvos a marea e non vos puidestes bañar*. Poden usarse as seis persoas do dativo e combinarse cos pronomes en función de complemento indirecto, dativo de solidariedade e dativo posesivo: *o rapaz saíume moi traballador* (dativo de interese); *o rapaz saíucheme moi traballador* (dativo de solidariedade + dativo de interese)

- **Dativo posesivo:** dentro da función de complemento indirecto, achégase ao valor dos posesivos, pois indica relación ou pertenza con palabras referidas a partes do corpo, parentesco, propiedades etc.: *Pisoume a man, Perdeume as lentes novas*.

- **Suxeito dun infinitivo,** con verbos unipersoais ou que levan complemento directo expreso: *Deixoulle facer o que quixo*.

5. Valores de -se

- **Reflexivo,** cando se refire á mesma persoa gramatical que realiza a acción: *Cortouse e tivo que acudir a urxencias*.

Hai que ter en conta que non existe forma átona reflexiva en función de CI con CD expreso:

Exemplo: o rapaz papouse* o pastel (*incorrecto) / O rapaz **papou** o pastel (correcto)

Por outra banda hai verbos que non admiten pronome reflexivo ou que ao admitilo cambian de significado: *afogar* = morrer afogado involuntariamente // *afogarse* = suicidarse

Non admiten reflexión: *adormecer, apurar, baixar, calar, casar, caer, enfermarse, espertar, estremecer, ficar, marchar, morrer, parar, partir, podrecer, quecer, quedar, recordar, rir, romper, sorrir, subir...*

- **Recíproco**, desempeñando as funcións sintácticas de complemento directo ou indirecto: *Despedíronse e prometeron escribirse cartas.*
- **Morfema verbal**, nos verbos pronominais (*queixarse...*) e nos que funcionan ás veces como pronominais (*afogar / afogarse...*).
- Índice de **pasiva reflexa**, cun suxeito paciente que concorda co verbo: *Nesas hortas plántase millo. Nesas hortas plántanse patacas.*
- Índice de **activa impersonal**, sempre co verbo en 3a persoa do singular: *Alégase apartamento(s) na tempada de verán.*

6. Posición do pronome persoal átono

O pronome persoal átono sitúase ao lado do verbo integrándose no seu mesmo grupo fónico. Pode ir despois do verbo (**enclítico**) ou precedéndoo (**proclítico**).

- **A posición non marcada é a enclítica** (*Fíxoo, Convidáronme a ir con elas*) e en ningún caso un pronome átono pode comezar oración ou ir inmediatamente despois de pausa (**Cho xuro*).
- **O pronome vai en posición proclítica** nos seguintes casos:
 - ✓ En oracións negativas ou introducidas por adverbios, pronomes ou conxuncións con este valor: *Non nos deu as grazas, Ninguén cho xurou, Nin me queres nin te quero.*
 - ✓ Con pronomes interrogativos ou exclamativos: *Como o puxestes aí?, Que o faga el!*
 - ✓ En oracións desiderativas: *Quen me dera! Deus o faga mellor!*
 - ✓ En oracións subordinadas: *Din que se coñeceron, se namoraron e se separaron...*; pero se hai suficiente distancia respecto ao nexo, son posibles as dúas posicións: *Din que se coñeceron hai moitísimo tempo, cando aínda eran nenos e vivían no campo, e namoráronse...*
 - ✓ En oracións introducidas por adverbios, excepto algúns de tempo, lugar e modo: *Xa me trouxo os libros, Aquí os tes.*
 - ✓ Con algúns pronomes indefinidos, excepto "cada", "certo" e "varios". Nestes casos tamén é importante a posición do indefinido, a entoación da oración e a énfase que se faga no pronome: *Alguén o chamou, Algúns o chamaron / Algúns chamárono, Cada día recólleos na praza.*
 - ✓ Cando se tematiza unha unidade que normalmente non introduce a oración ou se lle dá énfase ao suxeito: *Dúas veces llo dixo, El o quixo así.*

- ✓ Con infinitivos que dependen dunha preposición o pronome pode ir enclítico ou proclítico: *Antes de o coller, dimo / Antes de collelo dimo.*
- ✓ Coas perífrases verbais que teñen elemento de unión o pronome pode ir enclítico ao verbo auxiliar, proclítico ao auxiliado ou enclítico a este: *Téño que coller antes ca ti / Teño que collelo antes ca ti / Teño que o coller antes ca ti.* Nas perífrases sen elemento de unión, o pronome vai co verbo auxiliar (de acordo coas normas xerais anteriores) ou enclítico ao verbo auxiliado: *Vaino chamar / Vai chamalo, Ségueo facendo / Segue facéndoo.* Se o verbo auxiliado é un participio, o pronome átono só pode acompañar ao verbo auxiliar: *Téño feito*